

Distanční text

(Základy práva pro sociální pedagogy – distanční e-kurz)

LIDSKÁ PRÁVA, OBČANSKÁ PRÁVA, SOCIÁLNÍ PRÁVA A JEJICH OCHRANA

Předkládaná kapitola se zabývá problematikou základních práv a možnostmi jejich ochrany v našem právním systému a dále v právu EU, jakožto i před štrasburským soudem. Cílem kapitoly dále je představení významných příkladů lidských práv ve spojitosti s nejvýznamnějšími lidsko-právními dokumenty a úmluvami.

ČAS KE STUDIU:

- Hlavní prameny základních práv (10 minut)
- Významná lidská, občanská a sociální práva (10 minut)
- Možnosti ochrany základních práv: soudní a mimosoudní (15 minut)
- Ochrana základních práv u Soudního dvora EU a ESLP (5 minut)
- celkem: 40 minut

PO PROSTUDOVÁNÍ TEXTU DOKÁŽEŠ:

- vysvětlit pojem základních práv a jejich význam
- pochopit, která práva patří mezi základní práva
- vysvětlit základní možnosti obrany při porušení základních práv

OBSAH UČIVA KAPITOLY:

- Pojem a vývoj základních práv
- Významná základní práva v hlavních dokumentech
- Úprava základních práv v Listině základních práv a svobod
- Možnosti obrany při porušení základních práv: soudní a mimosoudní
- Ochrana základních práv před lucemburským a štrasburským soudem

KLÍČOVÁ SLOVA UČIVA:

základní práva, lidská práva, sociální práva, politická práva, Listina základních práv a svobod, Evropská úmluva o ochraně lidských práv, Evropský soud pro lidská práva, ústavní soud, veřejný ochránce práv, nevládní organizace

ROZŠÍŘUJÍCÍ STUDIJNÍ LITERATURA:

- WAGNEROVÁ, E., ŠIMÍČEK, V., POSPÍŠIL, I., LANGÁŠEK, T. *Listina základních práv a svobod. Komentář.* Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2013, ISBN 978-80-7357-750-6.
- HANUŠ, J. *Lidská práva: nárok na obecnou platnost a kulturní diference.* Brno: CDK 2001, ISBN 80-85959-86-0.
- KREJČÍ, O. *Lidská práva.* Praha: Professional Publishing, ISBN 978-80-7431-056-0.
- FLEGL, V. *Listina základních práv a svobod v aplikační praxi ČR.* 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1997, ISBN 80-7179-149-0.

Pojem a vývoj základních práv

Základní práva patří každému z nás. Právě proto jsou jmenována jako základní: patří všem lidským bytostem, bez ohledu na jejich vzhled, bohatství či jinou charakteristiku související s jejich postavením ve společnosti. Už proto je třeba se jim ve studijním textu věnovat. Jelikož jsou chápána jako skutečně ta hlavní, základní, nalezneme v hlavních lidsko-právních dokumentech často velmi podobný výčet těchto práv (tj. jen stěží bychom si mohli představit, že v Listině základních práv EU budou zcela jiná práva než v české Listině základních práv a svobod). Těmto právům se také někdy říká přirozená, protože podle řady právních filosofů jde o práva, která jsou každému člověku vlastní už ze skutečnosti, že je člověkem, tedy nemusí jim je žádný další společenský subjekt poskytovat, neboť každému náleží už z přirozenosti (podle dřívějších názorů jsou lidem dána z vůle boží).

Vedle nich známe dále práva občanská, která nemusí v určité zemi náležet vždy i cizincům – právní řády tedy připouští rozdílný právní status pro cizince a pro státní občany (ač i to je v posledních letech silně korigováno právem Evropské unie). Například ve školském zákoně se uvádí, že se musí zajistit všem občanům Evropské unie totožný přístup ke vzdělání. Zákon tedy uvedený rovný přístup nestanoví zcela všem, teoreticky není zajištěn zcela stejný přístup například dětem Ukrajinců, kteří zde žijí (Ukrajina není v EU).

Již od starověku se někteří filosofové a myslitelé zamýšleli nad oprávněností zacházení s otroky. Seneca apeluje na to, že přestože jsou otroky, jsou to lidské bytosti, a podle toho s nimi má být zacházeno, což je v Římě na přelomu letopočtu ojedinělé: pro otroky existují krutější tresty než pro svobodné za stejné činy například, neboť Římané chtěli krutostí trestu odstrašit ostatní otroky od vzpoury. Ovšem otroctví je samozřejmostí tehdejšího světa (například i Aristotelés zachází s otroctvím jako s něčím, co je společnosti nepochybně přirozené). Z našeho pohledu samozřejmě jde o nejmarkantnější zásah do rovnosti lidí, jde o jasné popření lidské důstojnosti určité části společnosti (otrok je *de iure* věcí, nikoli člověkem, takže se například může stát předmětem obchodu mezi dvěma Římany) a o popření jakýchkoli práv otroka. Otrok vlastně nemá ani právo na život: jeho pán mu ho může chtít, kdy se mu zachce (právo vlastníka nad životem a smrtí, *ius vitae necisque*, se až v době nastupujícího křesťanství omezuje). K popírání základních práv některých skupin lidí ale dochází i po zániku starověku. Kromě toho,

že dále přetrvává otroctví (Arabové například obchodovali ve středověku a novověku s miliony otroků), trvají v právních řádech i jiné nerovnosti mezi lidmi. Dochází k diskriminaci řady skupin lidí (národnostních menšin, žen, duševně nemocných, zajatců, cizinců obecně), jsou páčány pogromy na jednotlivé menšiny, aparát katolické církve ve spojení se světskými vládami evropských říší mučí a popravuje tisíce lidí jiného vyznání. Afrika i jiné oblasti jsou vykořisťovány, tamní obyvatelé jsou po tisících odváženi, aby otročili v jiných částech světa.

Prvním náznakem zajištění základního práva bylo zakotvení nedotknutelnosti osobní svobody v Magně Chartě Libertatum = Velké listině svobod, přijaté v Anglii v roce 1215 za doby panování Jana Bezzemka. Magna Charta je významná proto, že jako první omezuje moc panovníka ve prospěch zákonodárného sboru: od nynějška totiž král nemá zcela absolutní moc v otázkách daní. Jestliže chce vypsat daně, musí s tím nejprve souhlasit parlament, čímž jsou občané chráněni před zvlí panovníka. Ještě významnější z hlediska lidských práv (předchozí dokument se týkal spíše odboje šlechty proti králi: cílem nebylo altruistické zajištění lidských práv obyčejným občanům) byl Habeas Corpus Act z roku 1679 týkající se svobod garantovaných v trestním řízení: mj. o zbavení svobody vždy mohl rozhodovat jen soud, přičemž nikdo nesměl být odňat soudci, kterému náležel. Byly v něm položeny základy práva na spravedlivý proces, který je zajištěn i dnes. Za první katalog lidských práv bývá také označován Bill of Rights z roku 1689, ačkoli převážně se týkal vymezení práv parlamentu vůči panovníkovi Vilémovi III. Oranžskému. Mj. se zde stanovil zákaz krutých trestů.

Ruku v ruce se zajištěním katalogu lidských práv šla tzv. přirozenoprávní teorie (představitelem byl například Hugo Grotius), podle níž vychází přirozené právo z rovnosti a svobody. Je tak základem lidsko-právní teorie. Přirozenoprávní teorie ale úpadkem antiky neustala, naopak je vlastní řadě novodobých právních teoretiků a filosofů.

Prvním novodobým kodexem lidských (základních) práv byla Deklarace práv člověka a občana z doby Velké francouzské revoluce, z roku 1789. Tvořila jádro pozdější francouzské ústavy a obsahovala základ moderních lidsko-právních kodexů. Mezi nejvýznamnější ustanovení patřila pravidla o zakotvení rovnosti mezi lidmi (ostatně heslem celé revoluce byly svoboda, rovnost, bratrství = *liberté, égalité, fraternité*), o tom, že každého je možné obžalovat nebo uvěznit jen z důvodů, které stanoví zákon. Zákon má podle deklarace stanovovat jen tresty, které jsou nutné, dále nikomu nesmí být způsobena újma pro jeho náboženské vyznání. Dále bylo stanoveno, že vlastnictví může být člověk zbaven jen při spravedlivé náhradě a „veřejné

nezbytnosti“. V dnešní době je běžné, že určitý výčet právních zásad nebo konkrétních právních norem je součástí současných právních řádů. Jejich dodržování je ale věc jiná (řada dnešních autoritářských režimů nebo režimů se sklony k totalitě formálně přijaly tento výčet práv).

Dnešní dokumenty obsahující lidská práva zasahují tři významné oblasti života člověka. Jednak je to jeho nejsoukromější oblast, rámec jeho existence (sem patří právo na život, na zdraví, na sexualitu), dále vymezují vztah mezi jedincem – občanem a veřejnou mocí (v tomto kontextu je například stanoveno každému právo na spravedlivý proces, presumpce nevinny apod.), a dále se jedná o zakotvení některých práv sociálního - hospodářského charakteru (podle Listiny základních práv a svobod má každý právo na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří, dále máme právo na lékařskou péči, na vzdělání, musí nám být dána možnost podnikat a tak dále).

Význam základních práv je dán i jejich charakteristikou, popsanou následujícími přívlaskty. Tyto znaky lidských práv jsou vysvětleny níž, zkuste ale již na tomto místě odhadnout a případně dohledat jejich význam. Jaká tedy jsou základní práva?

Tab. č. 1: Charakteristika základních práv

1. nezadatelná:
2. nepromlčitelná:
3. nezcizitelná:
4. nezrušitelná:

OTÁZKA č. 1: Zkuste uvážit a následně zapsat, které skupiny lidí jsou podle Vašeho názoru v naší společnosti/jinde ve světě diskriminovány a jakým způsobem:

- rovnost není zajištěna.....
-
-

•

Významná lidská, politická a sociální práva v hlavních dokumentech

Na tomto místě nejprve zmíníme hlavní charakteristiku lidských práv a poté budeme jmenovat podstatná základní práva v kontextu nejvýznamnějších úmluv. Speciální pozornost pak bude věnována níže české Listině základních práv a svobod, která není mezinárodní dohodou, ale českým předpisem.

Charakteristika lidských práv je následující. Jde o práva, která jsou **nezadatelná, nezcizitelná, nepromlčitelná a nezrušitelná**. To je poměrně specifické, u ostatních práv k takovému závěru určitě nelze dospět. Základy mezinárodního společenství po druhé světové válce, o němž se zmiňujeme vzápětí, stojí tedy právě na tom, že státní moc musí všem zajistit dodržování základních lidských práv. Tedy kromě toho, že se zákonodárce nemůže rozhodnout, že Vás zkrátka některého tohoto práva zbaví, tzn. nemůže tato práva zrušit, tak je v zákoně ani nemůže jakkoli podmínit nebo někomu stanovovat. Ani člověk sám nemůžete tato práva převést, prodat apod. (tzn. jsou nezcizitelná), tedy nemůžete je jakkoli zcizit (jde o poněkud archaický výraz, dnes se používá jako synonymum pro ukrást, ale v právní teorii je to širší pojem: nesmíte tato práva darovat, pronajmout, prodat, ani dát do zástavy apod.) a nelze jim ani stanovit jakoukoli lhůtu pro využití například, jsou totiž nepromlčitelná. Takže přestože v případě „standardních“ práv často právní řád stanoví, že se právo nevyužitím v určité době promlčí, pro základní lidská práva platí, že jsou nepromlčitelná.

V nedávné době končící soudkyně Ústavního soudu ČR, renomovaná právnička Eliška Wagnerová, k zásahům do základních lidských práv uvádí, že do základního lidského práva je zásah možný pouze tehdy, je-li buď ohroženo právo jiného, nebo případně vážný veřejný zájem.

Jak jsme už uvedli, lidsko-právní myšlenky a zdůrazňování potřeby zakotvení rovnosti lidí před zákonem se objevují už po staletí, zejména v novodobých dějinách v průběhu národních revolucí, ale až v průběhu 20. století, po zkušenostech se dvěma světovými válkami, je zdůrazňována potřeba přijetí celosvětového dokumentu zajišťujícího základní hodnoty

mezinárodního společenství. Vzniká proto Organizace spojených národů (její základ tvoří Charta OSN z roku '45). Jako základní lidsko-právní dokument je pak přijata Všeobecná deklarace lidských práv (1948). Jako ostatní lidsko-právní instrumenty také deklarace stanoví v úvodu, že základem života v lidském společenství je svoboda lidí a rovnost všech před zákonem. Deklarace je posléze doplněna dalšími dohodami, také Československo se stalo jejich signatářem. Jedná se o dva pakty z roku 1966: Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech. I tyto dohody jsme zmínili už v předcházející části skript. Mezi evropskými zeměmi byla ještě předtím, v roce 1950, sjednána (Evropská) Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, která se stala základem pro fungování Evropského soudu pro lidská práva (= štrasburského soudu). Také na půdě Evropské unie existuje lidsko-právní dokument v podobě Listiny základních práv EU. Všechny orgány EU a jednotlivých členských států musí své postupy sladovat s těmito právy.

Mezi nejvýznamnější práva stanovená ve Všeobecné deklaraci patří kromě tradičního zakotvení rovnosti a svobody v důstojnosti a právech základní práva, jako je právo na život, na osobní svobodu, na svobodu myšlení, víry, sdružování, právo vlastnit majetek (dále se uvádí, že nikdo nesmí být zbaven majetku svévolně: tím se chce říct, že jedinou cestou, jíž může veřejná moc člověka zbavit jeho vlastnictví, je zakotvení v zákoně). V oblasti trestní se stanoví, že nikdo nesmí být mučen ani vystaven ponižujícímu trestu nebo jinému nelidskému zacházení. V této souvislosti se dále uvádí, že nikdo nesmí být v otroctví nebo nevolnictví, a stanoví se také presumpce neviny. To znamená, že do chvíle, dokud není člověku prokázána vina, je nutno na něj hledět jako na nevinného. Pokud jde o zákaz mučení či jiného nelidského nebo ponižujícího zacházení, což je běžně v lidsko-právních dokumentech uváděno jako jedno ze základních práv, stále je tenká hranice mezi tím, co je a co není mučení. Amnesty International například uvádí, že waterboarding, tj. metoda, u které se navodí vyslýchanému pocit, že je topen a nemůže dýchat, je formou mučení (používáno například na americké vojenské základně na Kubě Guantanamo). Formálně u nás bylo mučení jako metoda vyslychání zrušeno za vlády osvícené panovnice Marie Terezie. Komunistická moc nicméně používala různé formy psychického i fyzického týrání. Mučením není přitom jen používání agrese a bití, ale také nepodání jídla, vody, neumožnění kontinuálního spánku, vydírání apod. ČEKA, ruská tajná policie, například dávala vyhladovělým a žiznivým vězňům na výběr, zda chtějí přesolený chléb, nebo nic (Aleksandr Solženicyn: Souostroví Gulag).

Další významnou zásadou, která je stanovena Všeobecnou deklarací, je zákaz retroaktivity, tedy zákaz zpětné působnosti (účinnosti) předpisů. Tato zásada byla známa již ve starém Římě a souvisí s dalším zásadním principem, podle něhož platí právní jistota a ochrana nabytých práv. Zákaz retroaktivity jednoduše značí, že není povoleno právně upravit a například trestat určité jednání až po jeho vykonání, tzn. aby Vás například stát stíhal za určité jednání, je nejprve třeba, aby možnost jeho stíhání stanovil nejdříve zákon. Již Římané totiž říkali: „*nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*“ („není trestného činu bez zákona a nemůže být ani trest uložený bez zákona“, tedy jinými slovy není možné stíhat někoho za čin, který by nebyl uveden v zákoně). Všeobecná deklarace lidských práv k tomu výslovně stanoví, že „*Nikdo nesmí být odsouzen pro čin nebo opomenutí, které v době, kdy byly spáchány, nebyly trestné podle státního nebo mezinárodního práva. Rovněž nesmí být uložen trest těžší, než jakého bylo lze použít v době, kdy byl trestný čin spáchán*“.

Všeobecná deklarace dále stanovila také práva sociální (předchozí, právě zmíněná, byla práva politická či tzv. základní lidská práva). Pro práva sociální je v českém právním řádu (zejména v Listině základních práv a svobod) typické, že je možné se jich u soudu domáhat pouze v rámci zákonů – tedy musí je ještě konkrétní zákon výslovně uvést, není možné se domáhat jen stanovení v Listině. Mezi práva sociální patří právo na vzdělání (v počátečních stupních musí být podle Deklarace bezplatné, to tedy znamená, že například zpoplatnění vysokoškolského studia umožněno je), dále právo na uspokojivé podmínky v zaměstnání, na podnikání a další.

Vyhledejte některá další základní práva uvedená ve Všeobecné deklaraci lidských práv, která nejsou popsána výš v textu, a popište svými slovy, co zaručují.

Tab. č. 2: Příklady základních práv

1.
2.
3.
4.

Úprava základních práv v Listině základních práv a svobod

Listina základních práv a svobod, tedy zákon č. 2/1993 Sb., o níž byla v tomto studijním textu již nejednou řeč, patří mezi naše nejvýznamnější předpisy. Tato skutečnost je dána mj. tím, že všechny předpisy zákonné právní síly musí být s Listinou v souladu. Listina inkorporovala (včlenila) lidská práva zajištěná mezinárodními úmluvami, tzn. katalog práv zajištěných Listinou je velmi obdobný výčtu práv v mezinárodních dohodách, které jsme zmínili výš. Listina tvoří součást našeho ústavního pořádku, proto její dodržování sleduje Ústavní soud ČR. Ten přitom nerozhoduje jen o individuálních ústavních stížnostech, jimiž občané namítají zásah do Listinou zaručeného práva, ale posuzuje také ústavnost jednotlivých zákonných i podzákonných předpisů, tedy soulad těchto předpisů s ústavou a Listinou. Přitom jen některých práv zde uvedených je možné se dovolávat přímo, jak uvádí čl. 41 odst. 1 Listiny: *"Práv uvedených v čl. 26, čl. 27 odst. 4, čl. 28 až 31, čl. 32 odst. 1 a 3, čl. 33 a 35 Listiny je možno se domáhat pouze v mezích zákonů, které tato ustanovení provádějí."*

Mezi ústavou a Listinou je tedy zásadní rozdíl, resp. oba předpisy obsahují zcela jiné záležitosti: zatímco ústava rozvádí, jak fungují orgány státní moci, jakým způsobem jsou ustavovány, jak je upravena územní samospráva a kdo ji vykonává, Listina uvádí souhrn práv jednotlivce, občana, který musí být veřejnými orgány dodržován.

Listina uvádí, že státní moc lze uplatňovat jen v mezích, které určí zákon. Jde o vyjádření pravidla, podle kterého *co není výslovně státnímu orgánu dovoleno, to je mu zakázáno*. To je stěžejní zásada platná pro veřejné právo a fungování státní moci: tedy pro soudy, policii, úředníky, ředitele škol, krajské a obecní úřady, ministry atd. Tito všichni mohou postupovat jen

tak, jak povoluje zákon. Tj. například policista může uložit jen sankci, kterou stanoví zákon: nemůže si přimýšlet žádný další trest. Soud může postupovat jen způsoby, které stanoví zákon. Úředník ministerstva si nemůže vymyslet sám lhůtu, do které musíte podat žádost apod.

Naproti tomu dále Listina stanoví, že každý (rozuměj jednotlivá fyzická osoba, člověk, občan) může činit to, co zákon výslovně nezakazuje, resp. nesmí být nucen činit to, co mu zákon neukládá. Tady tedy jde oproti předešlé zásadě o vyjádření zásady pro soukromoprávní oblast, podle níž *co není zakázáno, je dovoleno*. Tato zásada je adresována nám, jako fyzickým osobám. Vidíme tedy, že pro jednání občana platí zcela opačná zásada než pro postup státních orgánů. Proto je například možné, abyste pronajali svůj byt, komu chcete. V případě ale, že zveřejníte v inzerátu, že miníte byt pronajmout, je již třeba, abyste dodrželi zákaz diskriminace, neboť diskriminační postup je zakázán. Podobná volnost je obecně v celé smluvní oblasti. Lze například uzavřít i smlouvu, která není v žádném zákoně upravena ani pojmenována.

Listina obsahuje pět různých skupin práv. Jde o základní práva, práva politická, sociální práva, zvláštní skupinu tvoří právo na soudní a jinou právní ochranu, a konečně jde o skupinu práv zajištěnou pouze příslušníkům národnostních menšin. Tato poslední jmenovaná skupina vychází z předpokladu, že když je určitá skupina lidí ve společnosti menšinou, je třeba jí poskytnout speciální práva a speciální ochranu. Některá tato práva jsou nicméně omezována, resp. přicházejí do kolize například s jiným právem jiné osoby (typicky právo na svobodu projevu vs. právo na ochranu soukromí, důstojnosti, ochranu dobrého jména a pověsti) nebo s určitým veřejným zájmem (například nelze se domáhat práva na osobní svobodu, pokud Vás zavrou k trestu výkonu odnětí svobody).

Pokud tedy přijdou do kolize dvě základní práva svědčící dvěma různým osobám, je již pak na soudech, aby posoudily konkrétní žalobu. Soud v tomto kontextu, ve sporech o svobodu projevu a ochranu dobrého jména, několikrát uvedl, že veřejně známé osoby, ať jde o politiky, nebo například osoby známé z umělecké oblasti, musí být připraveny na vyšší míru kritiky než osoby veřejně neznámé. Zatímco tedy pokud by o Vás, jako o lidech veřejně v podstatě neznámých, někdo zveřejnil Vaše ponižující fotky, teoreticky by šlo o porušení ochrany osobnosti, jak uvádí občanský zákoník, a také některých práv stanovených Listinou. Veřejně známá osoba ale musí být připravena na to, že na straně jedné ze své slávy těží, a proto má být připravena také na větší zásah do soukromí. Neznamená to ale, že bulvár může uvádět vyloženě lži (například v tom smyslu, že ten a ten herec je alkoholik apod.). Nicméně když se Vám podaří

vyfotit prezidenta republiky v homosexuálním objetí, přičemž dáte fotku do novin, těžko po Vás může prezident cokoli žalovat. Je veřejně známou osobou, tj. nemůže se divit popularitě a zájmu.

Znám je případ Heleny Vondráčkové, o které kritik Jan Rejžek prohlásil, že je v médiích dnes tolik proto, že neztratila kontakt na mafiány z doby před „sametem“. Soudy obecně připomínají, že jistá míra nadsázky, dvojsmyslů, je v takových případech možná. Nejnovější kauza se týká herce Lukáše Vaculíka. Bulvár uvedl, že je gay a že je hloupé, když to tají. Otiskl i nějaké fotky. Soud v rozhodnutí uvedl, že sankci bulváru uloží. Nikoli ale proto, a to je velmi podstatné, že (nejspíš pravdivě) deník uvedl závěr o jeho homosexualitě, ale proto, že se v článku uvádí, že Vaculík lže a skrývá svou identitu. Soud zmínil, že totiž uvést o někom homosexuální orientaci není nic špatného (resp. být gayem není nic špatného).

U jednotlivých Listinou zmíněných práv se nebudeme zastavovat, pouze zde zmíníme základní informace týkající se práva na život, jako práva zcela nejpodstatnějšího. Jeho odrazem je zákaz trestu smrti, který je vlastně posílením práva na život: i přes nejhorší zločin, kterého se můžete dopustit, Vám český soud nemůže uložit trest smrti. Naplnění práva na život nepochybně ale přináší i otázky spojené s interrupcemi. Může Vás totiž napadnout, jak je možné, že Listina garantuje právo na život, a přitom je interrupce povolena. Vychází se totiž z úvahy, že lidský plod je součástí těla matky, alespoň do určité doby: zákon zmiňuje, že žena může rozhodnout o interrupci dokonce bez udání důvodu do 12. týdne od otěhotnění, při zdravotních problémech i později. Plod se tedy minimálně do tohoto týdne těhotenství nevnímá jako samostatný jedinec: to má svůj odraz například i v tom, že vražda těhotné ženy se nechápe jako usmrcení dvou osob. Obdobná právní úprava je prakticky v celé Evropě, až na Polsko a Irsko. Právo na interrupci se chápe jako osobní právo ženy rozhodovat o svém těle. Tolik tedy právní stránka věci, která je směrodatná: ač víte, že pro křesťany je takový postup nemyslitelný, je dobré vnímat i opačné argumenty: skutečně by matka měla být nucena donosit, porodit a starat se o dítě, ke kterému nechová žádný vztah? Navíc skutečně by měla být k porodu a péči o dítě nucena žena, která například otěhotněla poté, co byla znásilněna?

Vyhledejte některá základní práva patřící do následujících skupin práv, která máme zajištěna podle Listiny základních práv a svobod. Zmíňte ta práva, která jsou podle Vašeho soudu nejvýznamnější. Zdůvodněte.

Tab. č. 3: Příklady základních práv v Listině

1. základní lidská práva
2. politická práva
3. práva hospodářská, sociální a kulturní
4. právo na soudní a jinou právní ochranu

Možnosti obrany při porušení základních práv: soudní a mimosoudní

Pokud dojde k zásahu do některého Vašeho základního práva, nabízí se více cest k řešení situace. Nejprve zmíníme standardní cestu obrany práv, tedy cestu soudní. Už jsme uvedli, že orgánem ochrany ústavnosti, a současně i ochrany základních práv zmíněných Listinou základních práv a svobod, je Ústavní soud ČR. Tj. pokud jde o některé Vaše právo, které je standardně upraveno v zákoně, máte možnost se obrátit na „standardní“ soud prvního stupně, většinou to v praxi znamená na okresní soud. Dále máte možnost se odvolat, dovolat apod. Nicméně pokud jde o situaci, že je toto Vaše právo současně právem zajištěným v Listině, nabízí se dále cesta k ústavnímu soudu poté, kdy jste vyčerpali možnosti standardních soudních instancí. Základní informace k ústavnímu soudu: Jedná se o speciální soud zřízený zejména ke sledování dodržování ústavního rámce, tj. souladu zákonných předpisů s ústavními předpisy. Tento soud sídlí v Brně na ulici Joštova, rozhoduje v rámci něj 15 soudců, jejichž funkční období je 10 let. Jsou jmenováni prezidentem republiky se souhlasem senátu. Činnost soudu je upravena zákonem č. 182/1993 Sb. Soud rozhoduje o stěžejních otázkách: v médiích se například hojně probíral případ souladu/rozporu zdravotnických poplatků s ústavou: to je typicky otázka pro ústavní soud (v Listině totiž figuruje právo na bezplatnou zdravotní péči). K činnosti soudu blíže viz: www.usoud.cz.

Mimo soudní cestu je ještě třeba zmínit další možnosti obrany, resp. ochrany základních práv. Český zákonodárce samozřejmě zajišťuje dodržení základních práv také institucionálně –

tzn. dříve například byla zřízena funkce ministra pro lidská práva, případně zmocněnce vlády pro lidská práva. Jejich úkolem je agenda lidských práv v rámci celé vlády, tzn. předkládá změny zákonů, systematicky řeší problematiku sociálně vyloučených lokalit apod. Kromě zmocněnce nebo ministra funguje při úřadu vlády Rada vlády pro národnostní menšiny, Rada vlády pro nestátní neziskové organizace, Rada vlády pro záležitosti romské menšiny, a d. Více k těmto orgánům: www.vlada.cz.

V dnešních právních systémech většiny, především evropských, států funguje také instituce, resp. funkce nazývaná jako ombudsman (svůj původ má ve Švédsku, proto jde o termín pro nás znějící trochu exoticky). V našem právu je tato funkce oficiálně nazývána jako veřejný ochránce práv, resp. v současné době spíše ochránkyně, tedy ombudsmanka. Kompetence ochránce vymezuje zákon č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv, následujícím způsobem: působí k ochraně osob před jednáním úřadů a dalších institucí uvedených v tomto zákoně, pokud je v rozporu s právem, neodpovídá principům demokratického právního státu a dobré správy, jakož i před jejich nečinností, a tím přispívá k ochraně základních práv a svobod. Mimoto je nadán kompetencí ochrany osob před diskriminací. Pokud tedy byla osoba diskriminována (to často právě bývá případ spojený i se zásahem do některého základního práva), a to v oblasti a z důvodu zmíněného antidiskriminačním zákonem, může se na ombudsmana obrátit. V oblasti diskriminace dále ochránce provádí výzkumy, vydává stanoviska a doporučení apod. Má také kompetenci spojenou se sledováním prevence ponižujícího zacházení vůči osobám v ústavech, léčebnách, dětských domovech atp. Nově je ombudsman také povinen přijímat stížnosti dětí, k čemuž má uzpůsoben i speciální web: deti.ochrance.cz. Další jeho činnost je přiblížena na webu www.ochrance.cz.

Mimo právě zmíněné možnosti obrany je společnost v demokratických zřízeních zvyklá zakládat, podporovat a spolupracovat s nevládními neziskovými organizacemi. Také v naší zemi jich působí celá řada, pokud jde o organizace, případně spolky hájící základní lidská práva. Lze jmenovat například Ligu lidských práv (www.llp.cz), která se věnuje mj. právům ve zdravotnictví, Amnesty Int. (www.amnesty.cz), Český helsinský výbor (www.helcom.cz), Člověk v tísni (www.clovekvtisni.cz), poskytující mj. humanitární pomoc v zahraničí, Frank Bold (frankbold.org), věnující se především právu životního prostředí, ale také například obchodním řetězcům.

OTÁZKA 2: Jak byste vymezili úlohu, význam následujících orgánů? Dohleďte více informací k jejich činnosti. Kterými předpisy (zákony) je vymezena činnost těchto orgánů?

- veřejný ochránce práv
- ministr pro lidská práva
- ústavní soud

OTÁZKA 3: Vyhleďte některá rozhodnutí nebo kauzy, které v posledních pěti letech rozhodoval ústavní soud, a krátce je popište.

.....

.....

.....

Ochrana základních práv před lucemburským a štrasburským soudem

Již v předchozích kapitolách byly zmíněny tyto dva podstatné soudní orgány. Proto se omezíme jen na stručné konstatování týkající se fungování těchto soudních orgánů. Je třeba hlavně zmínit, že vedle českého ústavního soudu jsou právě tyto dva soudy dalšími orgány, jež mohou ochraňovat základní práva. Zmínili jsme v této kapitole skript, že hlavním orgánem, který brání v ústavních předpisech uvedená základní práva, je ústavní soud. Co ovšem v situaci, kdy nesouhlasíte jako stěžovatel, který podal ústavní stížnost, se závěry ústavního soudu? Právě v tuto chvíli by měla nastat možná obrana před mezinárodními soudy. Jelikož jsme členem Evropské unie, nabízí se možnost obrátit se na lucemburský soud, tedy Soudní dvůr Evropské unie. Tento soud totiž brání také práva uvedená v Listině základních práv EU, což je stěžejní lidsko-právní dokument v rámci EU. Pozor tedy: pokud se chcete obrátit na lucemburský soud v této věci,

protože nesouhlasíte s českými soudy, resp. ústavním soudem, možnost, aby rozhodl ve Vaší věci soud lucemburský se nabízí tehdy, je-li právo, jež namítáte, zakotveno v Listině základních práv EU. Jinými slovy lucemburský soud nemůže vykládat práva uvedená v Listině základních práv a svobod, neboť to je český předpis. Soud fungující v rámci EU se logicky vyjádří jen k právům zajištěným v lidsko-právním předpisu patřícího do systému práva EU.

Rovněž jsme zmínili možnost obrátit se se stížností na Evropský soud pro lidská práva. Právě tento soudní orgán je v otázce ochrany lidských práv v situaci, kdy nám nejsou nakloněny domácí soudy, zcela stěžejní. Jednotlivé podmínky řízení u tohoto soudu, ani rozhodovací činnost soudu nebudeme ovšem na tomto místě zmiňovat, protože tyto informace byly vyloženy v předcházejících částech studijního materiálu, kde je možné je všechny dohledat. Bližší informace a jednotlivá rozhodnutí soudu je možné také dohledat zde: <http://www.echr.coe.int/>

Vyhledejte informace pro doplnění následující tabulky: uveďte podmínky pro podání stížnosti ke štrasburskému soudu.

Tab. č. 4: Podmínky řízení u ESLP

1.
2.
3.
4.

KLÍČ K OTÁZKÁM:

Tab. č. 1:

nezadatelná = nelze pro jejich využití stanovit jakoukoli podmínku

nepromlčitelná = u soudu nelze namítat, že byla promlčena

nezcizitelná = nelze se jich jakkoli zbavit, prodat je apod.

nezrušitelná = stát nemůže přijmout zákon, jímž by občany těchto práv zbavil

OTÁZKA č. 1:

Takových úvah by se nabízela celá řada. Například pokud jde o postavení Romů, mají /řada z nich/ nepochybně horší přístup k zaměstnání, ke službám, k bydlení. Nerovné postavení v zaměstnání mají také například ženy vracující se z rodičovské dovolené apod.

Tab. č. 2:

právo na svobodný pohyb, na státní příslušnost, nárok na stejný plat za stejnou práci /tj. je zakázáno v této otázce diskriminovat/ apod.

Tab. č. 3:

1. za nejvýznamnější považují právo na život
2. velmi podstatným politickým právem je právo volit a být volen
3. za stěžejní považují možnost využít soc. dávek v případě tíživé situace
4. možnost = právo nechat spor rozhodnout nezávislým soudcem

OTÁZKA č. 2:

veřejný ochránce práv = i on má bránit základní lidská práva, protože má sledovat a kontrolovat postup úřadů – správních orgánů, a tím právě přispívat k ochraně základních práv

ministr pro lidská práva = jeho úkolem je především sledovat aktivity vlády jako celku z hlediska ochrany základních lidských práv, připomínkuje proto veškeré vládní materiály z pohledu ochrany základních práv apod.

ústavní soud = je stěžejním orgánem ochrany lidských práv, protože je orgánem ochrany ústavnosti, tedy chrání také práva zmíněná v Listině základních práv a svobod

OTÁZKA č. 3:

Z kauz u ústavního soudu v posledních letech: například náleží sp. zn. II. ÚS 1774/14, týkal se práv bývalého zaměstnance firmy, který se bránil tím, že si nahrál rozhovor se svým nadřízeným, ústavní soud zde uzavřel, že zásah do soukromí /zde v podobě nahrávky bez souhlasu nahrávaného/ je možný v případě ochrany před svévolí zaměstnavatele

Tab. č. 4:

1. vyčerpání domácích opravných prostředků
2. dodržení šestiměsíční lhůty
3. nikoli bagatelní otázka
4. namítání narušení práva zaručeného EÚLP